

STUDII TEOLOGICE

REVISTA FACULTĂȚILOR DE TEOLOGIE DIN PATRIARHIA ROMÂNĂ

Revistă fondată în anul 1929 de către
Prof. dr. Teodor M. Popescu

SERIA A III-A, ANUL VIII, NR. 1, IANUARIE-MARTIE, 2012
BUCUREȘTI

Arhim. Policarp CHIȚULESCU

**NOI MANUSCRISE – POSIBILE AUTOGRAFE –
APARTINÂND MONAHULUI GAVRIIL URIC DE LA
NEAMȚ**

Keywords: *Holy Synod Library, Gavriil Uric, Slavonic School, Studion monastery, Neamt monastery.*

Abstract

În colecțiile Bibliotecii Sf. Sinod din București au fost descoperite recent, 2 manuscrise din secolul al XV-lea, ieșite din mâna marelui artist român, monahul Gavriil Uric de la Mănăstirea Neamț. Cele două manuscrise conțin piese literare ale unor autori bizantini foarte cunoscuți: Sfinții Ioan Damaschin și Grigorie Teologul, Teodor Studitul și alții. Manuscrisele sunt copiate cu litere cursive, în limba medio-bulgară, elaborată în Școala slavonă de la mănăstirea Studion, din Constantinopol, cu care Țările Române aveau legături foarte strânse. Cele două manuscrise îmbogățesc repertoriul de lucrări copiate de Gavriil Uric, și largesc lista celor 20 cunoscute până azi, aparținând lui Gavriil Uric; astfel: 12 sunt în România, 7 în Rusia, 1 în Ucraina, 1 în Moldova, 1 în Anglia. Conținutul celor 2 volume recent descoperite atestă și faptul că monahii români erau la curent și cu autorii bizantini mai recent, ca de exemplu patriarhul Grigorie Cipriotel al Constantinopolului.

Cercetările mai noi, întreprinse în colecțiile de rarități ale Bibliotecii Sfântului Sinod din București au oferit date inedite cu privire la activitatea spirituală și literară din Țările Române, de acum mai bine, de cinci veacuri în urmă.

Deși este un important deținător de manuscrise și carte rară, Biblioteca Sfântului Sinod din București, nu a beneficiat, decât în ultimii ani, de o intensificare a activității de cercetare științifică a patrimoniului său.

Biblioteca Sfântului Sinod a fost constituită în anul 1877, în urma înființării Sfântului Sinod (1873), forul suprem al Bisericii Ortodoxe Române, spre a-i servi ca bază documentară în activitatea care era, de acum înainte, a unei Biserici ce tindea spre autocefalie (proclamată în 1885). Deși tânără ca moment inițial de înființare, Biblioteca sinodală este moștenitoarea bogatelor fonduri de carte care au aparținut celor două Seminarii din București, Central și Nifon, desființate în 1948. Să reamintim că la aceste școli, și cu precădere la Seminarul Central, au venit în 1863 cărțile vechii bibliotecii a Mitropoliei Ungrovlahiei (din care, o parte, luase în 1836 Academia de la Sf. Sava). Exemplare rare de cărți și manuscrise cu ex-librisurile Cantacuzinilor, Mavrocordaților și ale ierarhilor Țării Românești (Teodosie, Antim Ivireanul, Neofit Cretanul etc.) atestă proveniența vo-

lumelor din bibliotecile unor cărturari aleși, bibliofili declarați¹. Faptul de a fi amenajat corespunzător Biblioteca Sinodului în 1959, i se datorează Patriarhului Justinian Marina care a făcut investiții masive pentru a achiziționa mii de exemplare de carte manuscrisă și tipărită, care formează astăzi tezaurul Patriarhiei Române. Așa a intrat în colecțiile noastre, fondul de manuscrise slave.

Cartea românească, în orice limbă va fi fost ea scrisă, a constituit întotdeauna, un element viu, care a circulat adesea, în întreg spațiul românesc, dar și în cel sud-est european. Școli de copişti și dieci de cancelarie, apoi ateliere profilate pe cele mai diverse ramuri ale artei (pictura, sculptura în lemn și piatră, broderia, orfevrăria, traducerea și copierea de cărți, și mai târziu, înființarea tiparnițelor) au transformat mănăstirile în adevărate centre de cultură și spiritua-litate, ale căror mărturii întăresc până astăzi, identitatea străveche a românilor. Astfel, este îndreptățită afirmația lui Virgil Vătășianu, că *monahii au fost primii oameni de cultură ai românilor*².

Limba și literatura română sunt tributare textelor patristice, aghiografice și imnografice alături de Sfânta Scriptură, acestea cunoscând o largă răspândire în întreaga lume bizantină, ortodoxă, fiind, de fapt, singurele considerate utile pentru mântuirea sufletului. În acest context, doar o lungă tradiție de viețuire monahală conjugată cu preocupări cărturărești pe teritoriul nostru, putea să dea naștere unei prezențe ca aceea de talia lui Gavriil Uric. Studii mai noi, printre care amintim, în mod special, pe cele ale profesorului Emil Turdeanu³ sau ale lui Ioan Iufu, reconsideră rolul românilor în formarea propriei creații artistice, literare. Pledăm și noi pentru o mai mare independență a literaturii române medievale, față de cea târnoveană (bulgară), în sprijinul acestei opinii aducând tocmai repertoriul bogat de manuscrise, datorate unei munci asidue a monahului nemțean, Gavriil Uric; ulterior, școala sa a format generații de cărturari-copişti răspândiți, atât în Țara Românească și Transilvania, cât și în țările ortodoxe vecine. Acest lucru se poate susține numai dacă ne gândim la multele manuscrise datând din epoca lui Uric sau posteroare lui, realizate pe o perioadă de trei secole, păstrate în parte, la Biblioteca Academiei Române sau în alte colecții din țară ori străinătate. Ne conving în acest sens și exemplare adăpostite de Biblioteca Sfântului Sinod: pe lângă cele trei volume autograf atribuite de noi lui Uric⁴, alte 2

¹ Rezultatele explorării fondurilor Bibliotecii sinodale au fost publicate de noi, parțial, în periodicele Patriarhiei, în ziarul *Lumina*, cotidianul Patriarhiei Române, precum și în *Revista Română de Istorie a Cărții*.

² V. VĂTĂȘIANU, *Istoria artei feudale în Țările Române*, București, 1959 (cuprinde o largă prezentare a creației artistice din jurul mănăstirilor românești)

³ A se vedea cele 2 volume în limba franceză *Apocryphes slaves et roumains de l'Ancien Testament*, Leiden, 1981 și *Études de littérature roumaine et d'écrits slaves et grecs des Principautés Roumaines*, Leiden, 1985 și cartea în limba română, *Oameni și cărți de altădată*, București, 1997

⁴ înregistrate sub două cote: I 143 și I 145

manuscrise⁵ sunt ieșite din școala lui, ele datând de la sfârșitul secolului al XV-lea, la care adăugăm *Tetraevanghele* și *Apostoli* de la începutul secolului al XVI-lea, cele mai multe provenind din Moldova ca execuție și circulație, dar unele volume sunt scrise și în Țara Românească. În acestea strălucesc faimoasele frontispicii geometrice și scrierea specific moldovenească, cea semiuncială elegantă, elemente preluate cu o uimitoare precizie, de toți ucenicii școlii lui Uric. Un caligraf de asemenea talie, n-a ieșit din goluri, ci din experiența unui scris puternic ancorat în practica locală, iar documentele de Cămară o dovedesc, și aceasta, înainte de căderea Târnovei (1393)⁶.

În mediul științific slav se afirmă că un mare număr de manuscrise care s-au găsit și se mai păstrează în Moldova, ar fi fost aduse din Bulgaria, de către monahii-copiști, refugiați acolo, pentru a se pune la adăpost de otomani. Mai mult decât atât, multe manuscrise ar fi ajuns la Athos, în Rusia sau au rămas pe mai departe, în Moldova. Nu mai miră afirmația că *tradiția moldovenească fixează cu cea mai mare precizie, literatura medievală bulgară*⁷. Pe aceeași linie, se înscrie și ideea că o bună parte din manuscrisele de la mănăstirile Dragomirna, Neamț, Putna, Sucevița etc. au fost strămutate aici din Bulgaria, ele fiind, de fapt, opera miniaturistilor bulgari⁸. Pentru a avea o privire cât mai corectă asupra acestei probleme, este necesar să înțelegem, ce anume se petrecea în Țările Române în veacul al XIV-lea, încheiat în Balcani cu momentul căderii Târnovei sub turci (1393), fapt ce ar fi generat, așa-zisul transfer de școli și copiști de acolo, la noi.

Cu aproape 40 de ani înainte de venirea turcilor în Târnovo, în 1359, Țara Românească își întemeiasă propria mitropolie (sau mai degrabă, i-a fost recunoscută), sub jurisdicția canonică a Patriarhiei din Constantinopol iar Moldova își constituise, de asemenea, o mitropolie, înainte de 1386. Relațiile cu lumea bizantină s-au strâns considerabil, ierarhi și clerici din Constantinopol și din Muntele Athos, stabilind legături cu Țările Române, cu mănăstirile și episcopiile ce funcționau deja. În epoca în care se constituiau statele medievale românești cu mitropoliile din acestea, la Constantinopol, în mănăstirea Studion, activa, nu de mult timp, o școală de slavonie (ceva similar se găsea și la Muntele Athos). Aici s-au perfecționat viitorii patriarhi de la sud de Dunăre: Teodosie, Eftimie, Ciprian și Grigorie Țamblac. La Studion s-a luat inițiativa adunării unui material aghiografic/omiletic, în ordinea serbării sărbătorilor și a sfinților din calendar. Așadar, spre sfârșitul secolului al XIV-lea, aici în capitala Bizanțului iar nu în Bulgaria ori altundeva, au apărut *Sbornicele*, pe care le întâlnim în zeci și zeci de copii la noi. Ele au avut ca modele, sinaxarele și operele grecești/bizantine

⁵ Este vorba despre două *Sbornice* având cotele II 285 și III 26

⁶ Sorin ULEA, „Gavril Uric - studiu paleografic”, în: *Studii și cercetări de istoria artei, Seria artă plastică*, XXVIII (1981), pp. 35-36

⁷ *Istoria na bălgarskata srednovkovna literatura*, Sofia, 2008, pp. 683-684.

⁸ *Istoria...*, p. 684.

doar că în varianta slavă, au fost îmbogățite, corectate și completate. Ni se pare mai plauzibilă teza că după lucrările slave de la Studion s-au realizat numeroase copii, iar că de aici, ele au pornit în țările care utilizau slavona, demarându-se, apoi, local, un proces serios de copiere și extindere a acestor lucrări. Existența, la mănăstirea Dragomirna, a 5 volume de *Sbornic tip Studion*, din secolul al XV-lea care au generat sute de copii în Țările Române, sprijină teza afirmată. Mai mult, manuscrisele slave 724 și 739 de la Dragomirna conțin însemnări care confirmă alcătuirea lor la Studion. În aceste volumele bază nu apar sfinții slavi: Chiril și Metodie, Clement, Vladimir, Naum, Olga, Gleb, Simeon (Ștefan Nemanja), patriarhul Sava al sârbilor, excepție face Sf. Ioan de Rila. Sursele *Sbornicelor Studion* fiind bizantine, la întocmirea lor în variantă slavă, nu s-a încurajat naționalismul, prin adăugiri de sfinți slavi. De asemenea, din dorința de a uniformiza oarecum, literatura greacă/bizantină cu cea slavă, lucrările scriitorilor slavi sunt menționate cu autorul căruia i-a fost îndepărtată orice mențiune de naționalitate, în afară de Eftimie al Târnovei care apare cu acest nume (de pildă Clement al Ohridei este numit Episcopul Clement, Grigorie Țamblac e menționat ca ieromonahul Grigorie, starețul Pantocratorului, iar două lucrări ale lui Ioan Exarhul i-au fost atribuite Sf. Ioan Gură de Aur).

Din aceste volume, cărturarii și copiiștii noștri făceau selecții după criteriile practice ale comunității monahale unde trăiau sau, în funcție de interesul comanditarului. Limba *Sbornicelor Studion* este slava medio-bulgară corectată care este întâlnită în manuscrisele slave de la noi, în timp ce bulgarii dețin cele mai multe manuscrise în slavă de redacție sârbă, întrucât nu-și însușiseră aproape deloc, opera de îndreptare a limbii, înfăptuită de patriarhul lor, Eftimie, fapt cu atât mai mult imposibil, după cucerirea otomană. Deci bulgarii nu aveau cum să aducă manuscrise într-o variantă a limbii pe care ei nu o stăpâneau, ci e lesne de înțeles că la noi, izvoadele care i-au inspirat pe copiiști au venit din Bizanț, unde în școlile de slavonie se utiliza medio-bulgara modernizată⁹.

Din Constantinopol și Athos au pornit către Țările Române un mare număr de manuscrise¹⁰ ce conțineau literatura liturgică, aghiografică și patristică, necesară vieții spirituale de la noi. Cum s-ar putea explica altfel, și faptul că primul liturghier (cartea de căpătâi a preotului) tipărit la noi (1508), deși în limba slavonă, nu utilizează varianta Diataxei lui Filotei al Constantinopolului, tradusă de Eftimie de Târnovo (1375-1393), ci o alta, mult mai fidelă celei grecești? Pe

⁹ I. IUFU, „Despre prototipurile literaturii slavo-române din secolul al XV-lea”, în: *Mitropolia Olteniei*, 7-8 (1963), p. 527.

¹⁰ Nu mai dezvoltăm aici problema așa-zisului transfer târnovean de copiiști și manuscrise la noi, teoria a fost dezbătută de către prof. E. TURDEANU în lucrările: *Miniatura bulgară și începuturile miniaturii românești*, apărută mai recent în vol. *Oameni și cărți de altădată*, București, 1997; *La littérature bulgare du XIV-ème siècle et sa diffusion dans les Pays Roumains*, Paris, 1947 la care se adaugă studiul istorico-lingvistic al lui Ioan și Zlatca IUFU: „Colecția Studion”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, 7-8 (1969), pp. 817-835, la acesta se adaugă și studiul menționat la nota 9.

teritoriul nostru se împământenise un firesc obicei, de raportare la Patriarhia Ecumenică, autoritatea ortodoxă, care se bucura de cel mai mare prestigiu. Nu ne-ar mira ca însuși Gavriil Uric să se fi școlit sau măcar să se fi inspirat, în acest mediu bizantin, așa de prezent în miniaturile și desenele sale în pline-page.

Revenind la opera de copist a lui Gavriil Uric, iată că lista manuscriselor lui¹¹ s-a îmbogățit cu noi titluri, necunoscute sau trecute cu vederea, de aceea o redăm integral, indicând deținătorul actual, iar în note de subsol, persoana care le-a identificat și publicat, acolo unde este cazul :

1. **Scara Sf. Ioan Scărarul (f.4v-148r) și Sf. Grigorie Teologul, 16 Cuvântări**, 1413, 355 file (redacție sârbă), aflat la Arhiva de Acte vechi din Moscova, fond 196- Mazurin¹², nr.1494
2. **Sbornic**, 1418-1420, 245 file, aflat la Biblioteca Academiei Române¹³, cota: BAR 149¹⁴
3. **Sf. Grigorie Teologul, Cuvântări**, 1424, 266 file, (medio-bulgară) aflat altădată la Mănăstirea Noul Neamț, astăzi la Moscova, în Biblioteca de Stat¹⁵, sub cota: fond 218, nr.178
4. **Tetraevanghel**, 1429, (al Doamnei Marina, soția lui Alexandru cel Bun, azi aflat la Oxford)
5. **Tetraevanghel** din 1436, 308 file, aflat la Muzeul de Artă al României la cota: nr. 4

¹¹ Ion Radu Mircea redă 16 titluri, în „Contribution à la vie et à l' oeuvre de Gavril Uric”, *Revue des études sud-est européennes*, VI (1968), no. 4, pp. 590-594, D. Bogdan 17 titluri cu mențiunea a 2 grupe de fragmente, în *Paleografia româno-slavă*, București, 1978, pp. 104-106; G. Mihăilă redă 13 titluri în *Studii de lingvistică și filologie*, Timișoara, 1981, pp. 50-51; E. Turdeanu publică în 1951, în *Revue des études slaves*, XXVII, pp. 267-278 o listă de 13 titluri plus două adăugate ulterior, reluate în 1985, în vol. *Études de littérature roumaine et d' écrits slaves et grecs des Principautés Roumaines*, Leiden, pp. 94-95 la care adaugă în notele complementare de la finalul volumului, manuscrisele din 1413 și 1424, descoperite la Moscova de R. Constantinescu; Valentina Pelin îi recunoaște lui Gavriil Uric 19 manuscrise, dar nu le amintește pe toate, în „Aspecte inedite din manuscrisele lui Gavriil Uric”, *Romanoslavica*, XXXVI (2000), București, p. 279.

¹² Radu CONSTANTINESCU, *Texte românești în arhive străine*, București, 1978, pp. 17-19 confirmat de Sorin ULEA, în studiul său, „Gavriil Uric - studiu paleografic...” și de E. TURDEANU, „Les lettres slaves en Moldavie, Le moine Gabriel du monastère de Neamțu (1424-1447)”, în: *Études de littérature roumaine...*, pp. 435-436.

¹³ În continuare citat BAR.

¹⁴ Inițial datat de Ion Radu Mircea între anii 1424-1435, „Contribution à la vie...”, p. 594, preluat și de D. BOGDAN în *Paleografia româno-slavă*, București, 1978, p. 104, manuscrisul a fost plasat ulterior, de Sorin Ulea, între anii 1418-1420, „Gavriil Uric...”, p. 60.

¹⁵ Cf. D. BOGDAN, *Paleografia...*, p. 104; a fost confirmat și de E. TURDEANU în „Les lettres slaves en Moldavie, Le moine Gabriel du monastère de Neamțu (1424-1447)”, în: *Études de littérature roumaine...*, p. 436; Valentina PELIN, *Catalogul general al manuscriselor moldovenești păstrate în URSS, colecția bibliotecii mănăstirii Noul-Neamț*, Chișinău, 1989, p. 90.

6. **Psaltire** scrisă în semiuncială, în 1437, 183 file¹⁶, aflată la Biblioteca Științifică Centrală a Ucrainei din Kiev
7. **Sbornic**, 1439, 331 file, cota: BAR 164
8. **Sbornic**, 1441, 307 file, cota: BAR 165
9. **Sf. Ioan Gură de Aur, Mărgăritare**, 1443, 371 file, cota: BAR 136
10. **Sf. Vasile cel Mare, Cuvântări ascetice**, 1444, Muzeul istoric din Moscova, fond Kludov, nr. 8¹⁷
11. **Minei pe februarie**, 1445, 208 file, cota: BAR 122
12. **Ioan Scărarul, Scara raiului**, 1446, 231 file, cota: BAR 143
13. **Sbornic, 1447** (in-folio, se mai păstrează doar 10 file) aflat la Moscova în Biblioteca de Stat, colecția Muzeului Rumianțev, nr. 923-cu corecturi în scris cursiv¹⁸
14. **Minei pe martie, 1447**, 208 file, cota: BAR 123
15. **Sbornic, 1448**, 477 file¹⁹ aflat la Biblioteca Academiei de Științe din Sankt-Petersburg, fond 58, 13.3.19,-scris cursiv,
16. **Minei pe noiembrie, 1449**, 288 file, cândva aflat la Noul Neamț, considerat dispărut²⁰, azi se află la Arhiva Centrală de Stat din Chișinău²¹
17. **Tetraevanghel**, 1424-1449, 1 filă pe pergament²², cu scris cursiv, fost la Mănăstirea Neamț, azi la Biblioteca Publică de Stat Saltykov-Șcedrin, Sankt-Petersburg
18. **Sbornic**, 1424-1449, scris cursiv, Biblioteca Academiei de Științe din Sankt Petersburg, fond 31, 13.3.20)²³-îndoielnic
19. **Miscelaneu (două manuscrise colaționate)**, 437 file, cota: Sf. Sinod I 143, (Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica* și Sf. Grigorie Teologul, *Omilii*)
20. **Sbornic**, 450 file, cota: Sf. Sinod I 145 (*Cuvinte la Praznice împărătești și Sfinți mari*)
21. **Fragmente**, 10 file dispartate aflate la BAR Fond Slav²⁴

¹⁶ A fost semnalată de D. BOGDAN în *Paleografia româno-slavă*, București, 1978 (în partea a II-a, *Album*, cu o imagine color, Plansa XVI în care este reprodus inclusiv colofonul cu autograful lui G. Uric).

¹⁷ Menționat de Ion Radu MIRCEA, în „Contribution à la vie et à l'oeuvre de Gavril Uric”, *Revue des études sud-est européennes*, VI (1968), no. 4, pp. 590-594, p. 592.

¹⁸ I.R. MIRCEA, în „Contribution à la vie...”, p. 593.

¹⁹ Ibidem, însă Emil TURDEANU în „Les lettres slaves en Moldavie. Le moine Gabriel du monastère de Neamțu (1424-1447)”, în: *Études de littérature roumaine...*, pp. 434-435 este rezervat în privința paternității lui Uric asupra acestui manuscris ca și asupra filei de Tetraevanghel (1424-1449) nr.17, și a *Sbornicului*, presupus și el a fi scris între 1424-1449, nr.18. V. PELIN, *Catalogul...*, p. 98.

²⁰ D. BOGDAN, *Paleografia...*, p. 106.

²¹ V. PELIN, *Catalogul...*, p. 105.

²² I.R. MIRCEA, în „Contribution à la vie...”, p. 594.

²³ Atribuit lui Uric de I. Radu Mircea, dar Valentina Pelin nu-l menționează în lucrarea ei, *Catalogul...*

22. Fragmente²⁵

Complexitatea personalității lui Uric a făcut ca arta acestuia să imprime un stil aparte și în decorarea bisericilor cu picturi murale, dar și în modelarea incricțiilor din pisanii, și inclusiv în ornamentica pietrelor de mormânt²⁶.

Ceea ce confirmă, pentru a câta oară? profunzimea și amploarea personalității lui Uric, este și utilizarea de către acesta, a trei! feluri de scriere. Au fost discuții și dezbateri intense pe marginea unei asemenea posibilități.

Încă din secolul al XIX-lea se afirma că Uric a utilizat trei grafii²⁷ fapt refuzat de Emil Turdeanu, care considera atunci că: *l'emploi par un seul et même copiste de trois écritures différentes (est) une chose invraisemblable*.²⁸ Cel care a adus lumină în problema numărului și tipului de grafii ale lui Gavriil Uric, a fost tot Sorin Ulea.²⁹ Acesta a identificat cele trei tipuri în funcție de destinația manuscrisului, execuția presupunând un ritm diferit de realizare. Gavriil Uric a folosit scrierea uncială, semiuncială și cursivă, fiecare corespunzând pentru trei tipuri de ritm (viteză): lent, temperat și rapid.

Astfel, cercetătorul a constatat că Gavriil Uric a utilizat, în redactarea manuscriselor somptuoase și solemne, pe pergament, cu destinații speciale, o **scriere uncială liturgică**, festivă, lucrată încet, cu migală, în care literele sunt mai degrabă desenate, decât scrise. Acest tip de scriere poate fi remarcat în *Tetraevangheliarul* din 1429, aflat azi la Oxford, precum și în *Tetraevangheliarul* din 1436, dăruit de Uric, mănăstirii Neamț (azi la Muzeul de Artă al României).

Scrierea semiuncială este elegantă și mai ușor de realizat, cu multe abrevieri, fiind cel mai des întâlnită în volume in-folio, executate de Uric la comandă sau pentru biblioteca mănăstirii sale.

Scrierea cursivă a fost întrebuințată de Uric pentru a-și iscăli unele manuscrise, dar, cel mai adesea, pentru realizarea corecturilor marginale, și numerotarea paginilor. Totuși, acest tip de scriere nu a fost utilizat doar în aceste

²⁴ Sub această formă le semnaleză D. Bogdan, *Paleografia...*, p. 106, care a preluat informația de la Dalila Lucia-Aramă. Am consultat personal fragmentele (care au făcut parte din volume de format mic). Acestea sunt scrise cu literă cursivă, de aceea le-am comparat cu alte texte scrise cursiv, din manuscrise sigure ale lui Uric; pot susține că ele aparțin condeului lui Uric și constituie un reper important pentru a confirma apartenența la repertoriul lui Gavriil Uric, a manuscriselor nou-descoperite, la Biblioteca Sfântului Sinod din București.

²⁵ Găsite de D. Bogdan în 1939 la anticarul B. Polak în București, publicate în *Compendiu al paleografiei româno-slave*, p. II, p. 38, ap. D. BOGDAN, *Paleografia...*, p. 106.

²⁶ S. ULEA, „Gavriil Uric...”, p. 36.

²⁷ A.I. IAȚIMIRSKI, „Iz slavianskih rukopisei. Tecsti și zametii III”, pp. 31-33 și 156 în: *Zapiski Imp. Moskovskogo Universiteta*, otd. Istoriko-filosofskii, XXIV (1898), Moscova, ap. S. ULEA, „Gavriil Uric...”, p. 37.

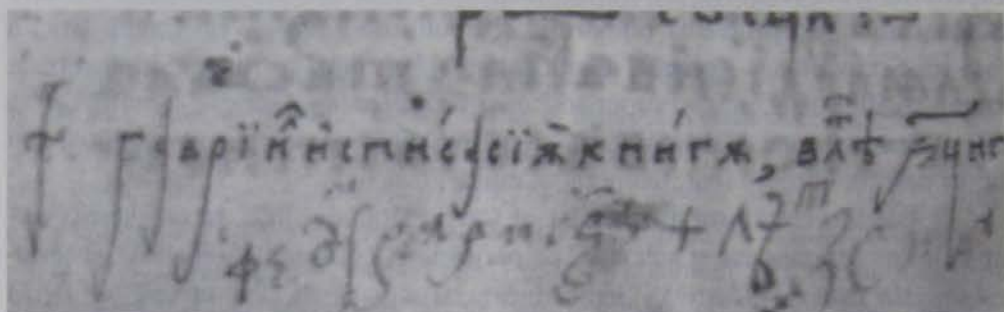
²⁸ E. TURDEANU, „Les lettres slaves...”, p. 91.

²⁹ În S. ULEA, „Gavriil Uric...”.

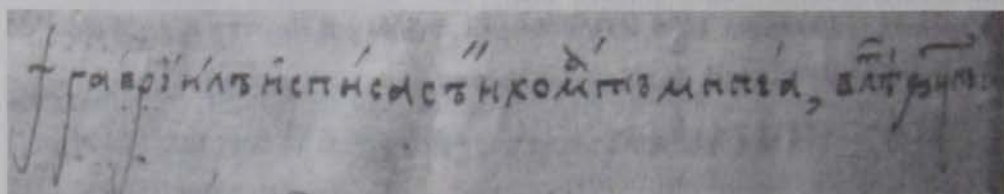

situații, observăm că Uric l-a folosit și pentru copierea textelor necesare vieții liturgice, de zi cu zi. Aceste volume scrise în cursivă erau de „uz intern”, pentru comunitatea din care el făcea parte. Acest tip de scriere a fost semnalat ca prezent, pe unele file, în 6 din cele 7 manuscrise semnate, păstrate la Biblioteca Academiei Române. Cel mai elocvent exemplu este cazul în care, în mijlocul unui text scris cu semiuncială, apare o jumătate de pagină cu literă cursivă³⁰. Plansa I

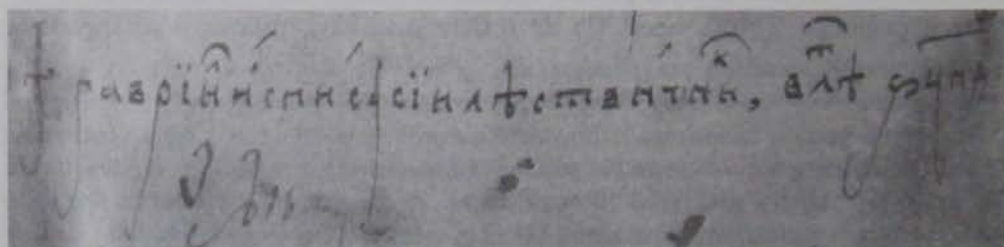
Același tip de grafie se observă în colofonul a trei din cele 7 manuscrise de la BAR (122, 123, 143), în corecturile marginale (constând, uneori, din fraze întregi) adăugate ulterior, de către copist³¹, plansa II

colofon ms BAR 122

colofon ms BAR 123

colofon ms BAR 143

³⁰ Este vorba despre Ms. Slav 164, fila 62v unde primele 15 rânduri sunt scrise în semiuncială, următoarele 15 cu literă cursivă, pentru ca pe fila 63r să fie reluat scrisul în semiuncială.

³¹ Ms. slav BAR 123: f.117, 220v, etc.; ms.sl. BAR 143: 100v, 122, 131, etc.; ms. sl. BAR 164: 23v, 121, 171v, etc.

La Biblioteca Academiei se păstrează 10 file dispartate de *Sbornic*, atribuite lui Uric, (de format mic, bloc text: 16 X 8 cm), cu literă cursivă, identică celei din manuscrisele amintite. Plansa III

Sbornicul semnat în 1448, aflat la Biblioteca Academiei de Științe din Sankt- Petersburg este realizat integral cu scris cursiv. La final, colofonul este semnat de Gavriil Uric, tot cu literă cursivă. Acest manuscris reprezintă pentru noi, proba cea mai covârșitoare că volumele identificate la Biblioteca Sf. Sinod îi aparțin lui Uric, care, după cum se vede, a copiat, sporadic, lucrări întregi cu această grafie. Plansa IV, V

Astfel, trei manuscrise păstrate la Biblioteca Sfântului Sinod, (două sunt alăturate în aceeași legătură), vin să se adauge pe lista operelor lui Uric, înscriindu-se în repertoriul textelor copiate de el. Este vorba despre Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, Plansa VI colaționat cu Sf. Grigorie Teologul, *Cuvântări* păstrate sub cota I 143 și un *Sbornic* Plansa VII pentru lunile de vară, iunie-august, aflat la cota I 145. Manuscrisele în discuție (ca și întreaga colecție de manuscrise slave de la Sinod) au fost cumpărate de Patriarhia Română în 1969, de la Mănăstirea Uspenia, (din localitatea Slava Rusă, jud. Tulcea)³². Dacă este adevărat că volumele în discuție au fost la Neamț, atunci avem un argument în plus, să le atribuim scriptoriului lui Gavriil Uric.

Publicăm pentru întâia oară în limba română, descrierea acestora:

Ms. Slav Sf. Sinod I 143 *Miscelaneu*

Partea I: f. 1-187v: [Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*], 102 capitole

Primele 23 de file sunt adăugate în sec. al XIX-lea de o mână care a paginat întreg manuscrisul și care a pus și titlul lucrării. Așadar, primele 10 capitole din lucrare sunt scrise mai recent, pentru ca abia de la fila 24 să înceapă, propriu-zis, mâna lui Uric. Nu știm ce sursă a folosit copistul nostru pentru volumul său; am comparat structura textului copiat de Uric cu ediția greacă a *Dogmaticii* Sf. Ioan Damaschin, tipărită la Verona, în 1531, (evident, ulterioară lui Uric), unde lucrarea are 104 capitole, fiind divizată în patru părți. Ediția greacă de la Iași, din 1715, are tot 4 cărți și 104 capitole în timp ce aceea în limba română, apărută tot la Iași, în 1808, are 100 de capitole. Patrologia Graeca editată de J.P. Migne redă lucrarea în volumul XCIV, col. 789-1228, cu 100 de capitole.³³ În orice caz, în varianta transmisă de Uric, unele capitole au fost contopite.

³² În arhiva Bibliotecii Sfântului Sinod am găsit un referat al eruditului preot D. Fecioru, către patriarhul Justinian, în care îi propunea încă din 1960, să achiziționeze urgent fondul de manuscrise slave de la Mănăstirea Uspenia din localitatea Slava Rusă, făcând mențiunea că acestea ar fi fost cumpărate de staroveri, de la Mănăstirea Neamț, în 1856.

³³ *Dogmatica* Sf. Ioan Damaschin constituie una dintre cele mai cunoscute lucrări ale sale. Datorită conținutului sintetic al întregii învățături ortodoxe și grație autorității moral-

Partea a II-a (care are paginație proprie dar a fost numerotată de noi, în continuarea celei dintâi): Sf. Grigorie Teologul, *Cuvântări* (distribuite calendaristic, începând cu Sf. Paști).

1. f. 188-190v: *Cuvânt al celui între sfinți, părintelui nostru Grigorie Teologul, Arhiepiscopul Constantinopolului, la Sfânta și Marea Duminică a Paștilor, la Sfânta Înviere a Domnului și Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos.*
2. f. 190v- 212v : Al aceluiași, *Cuvânt la Sfintele Paști*
3. f. 212v- 220 : Al aceluiași, *La Duminica lui Toma*
4. f. 220- 232v : Al aceluiași, *Cuvânt la Cincizecime*
5. f. 232v- 243v : La 1 august, *Cuvânt la sfinții Macabei*
6. f. 244- 256v: La 2 oct., *Cuvânt de laudă la sf. Ciprian*
7. f. 256v- 267v : La Duminica înaintea Nașterii Domnului, *Cuvânt împotriva lui Iulian Apostatul*
8. f. 267v- 279v : *Cuvânt la Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos*
9. f. 279v- 339v : La 1 ianuarie, *Necrolog despre Marele Vasilie*
10. f. 340- 352v : La 6 ianuarie, *Cuvânt la Epifania Domnului*
11. f. 353- 386v : *Al doilea cuvânt la Sf. Lumini*
12. f. 386v- 394v : 10 ian., *Cuvânt despre Sf. Grigorie al Nyssei, fratele lui Vasilie (cel Mare)*
13. f. 394v-418v : 18 ian., *Cuvânt de laudă la Sfântul Atanasie cel Mare, arhiepiscopul Alexandriei*
14. f. 418v- 437v : 25 ian., *Cuvânt de bun rămas, către cei 150 de episcopi* (lipsește din alte manuscrise balcanice și mineie)
15. f. 437v- : Duminica Lăsatului sec de brânză, *Despre iubirea de săraci*

Celelalte două volume de *Cuvântări* ale Sf. Grigorie Teologul, copiate de Uric (în 1413 și 1424) au 16 piese, ultima fiind, *Despre tatăl său care tăcea față de flagelul grindinii* care credem că este ceea ce lipsește din manuscrisul Sinod I 143. Cu ocazia unei vizite la Moscova, în luna iunie 2011, am avut ocazia de a compara și fotografia conținutul acestor mănunchiuri identice de Omilii ale Sf. Grigorie Teologul care se păstrează acolo, la Biblioteca de Stat și la Arhiva de Acte Vechi.

Manuscrisul nostru, Sinod I 143 partea a 2-a, ar fi a treia copie cunoscută a unei serii de *Cuvântări* ale ierarhului capadocian, executată de Gavriil Uric, și singura din țara noastră care să-i aparțină.³⁴

---

duhovnicești a autorului, ea a fost tradusă de timpuriu în slavă, pentru a fi un fel de catehism, pentru slavii nou-converșiți la Ortodoxie. A se vedea excelenta monografie a pr. Andrew LOUTH, *Ioan Damaschin, tradiție și originalitate în teologia bizantină*, Deisis, Sibiu, 2010.

³⁴ Cu toate că textele din culegerea de *Cuvântări* ale Sf. Grigorie Teologul (așa cum sunt redată de copiile lui Uric) se regăsesc integral și în alte două volume, nesemnate, din secolul al

Titlurile sunt scrise cu cerneală roșie (ca și unele corecturi marginale) și sunt formate din litere zvelte, elegante. Pe aceeași linie merg și inițialele roșii care sunt împodobite cu cili sau bobite negre, specifice lui Uric. Aceste letrine erau adăugate ulterior scrierii textului, dovadă că uneori, nu a lăsat suficient spațiu și a trebuit să intre cu inițiala peste text. (f. 139v). Cuvântările au fiecare, un număr de ordine, notat pe marginea foii, alături de titlu, precum și ziua de prăznuire a sfântului sau a sărbătorii căreia îi este dedicat.

Cele două părți prezintă paginație proprie, realizată cu roșu, pe caiete care conțin, de regulă, câte 8 file. Blocul de text are, la început, dimensiunea 8,5 cm X 16 cm (f. 24, 25, etc.) pentru ca mai apoi să se lărgească, la 9,5 cm X 16 cm, spre finalul manuscrisului, micșorându-se la 8 cm X 16 cm., dimensiune pe care o observăm și în fragmentele de *Sbornic* de format mic, cu literă cursivă, de la Biblioteca Academiei Române.

Filigramele din hârtia manuscrisului înfățișează: *foarfecele cu mânere deschise* la f. 431, 451 etc. (Briquet nr. 3657, 3659), *trei coline* la f. 258, 277, 279 etc. (Briquet nr. 11653 și 11662), *clopotul* la f. 284, 287 etc. (Briquet nr. 4034), *inorogul ridicat în două picioare* la f. 302, 305 etc. (Briquet nr. 9964), *floare cu două cupe* la f. 343, 344 etc. (Briquet nr. 6675). Cele cinci desene amintite sunt întâlnite cel mai des, în hârtia fabricată în Italia, în prima jumătate a secolului al XV-lea.

Ceea ce uimește, este uneori, dispunerea neobișnuită a blocului de text în pagină, de ex.: f. 335v-336.

Formula „binecuvintează părinte” care se regăsește la finalul fiecărui titlu al *Cuvântărilor* indică uzul manuscrisului în cadrul obștii; probabil, se citea din el la trapeză sau la Chinonic, în biserică, în timpul împărtășirii preoților, având în vedere că la mănăstiri, sfânta liturghie se săvârșește zilnic. (Facem această mențiune întrucât, cuvintele sunt dedicate unor sfinți care nu au „ținere” în popor, de pildă, sf. Grigorie al Nyssei -10 ian., sf. Atanasie cel Mare-18 ian., sf. Macabei-1 august). Volumul a fost folosit intens, dacă judecăm după gradul mare de de-

---

XV-lea, scrise tot la Neamț, păstrate azi la Biblioteca Academiei Române: ms. slav 141 de redacție medio-bulgară și ms. 142, în slavă de redacție sârbă. Ordinea cuvântărilor din ms. Sinod I 143 este identică cu a ms. BAR 141 și 142, cu excepția că în ms. sinod I 143 *Cuvântul despre sf. Atanasie cel Mare* (pomenit la 18 ian.) este așezat corect, după cel despre sf. Grigorie al Nyssei (pomenit la 10 ian), deci în ordinea din calendar, în timp ce în mss. BAR 141 și 142 este așezat greșit, imediat după Botezul Domnului (6 ian.), urmând apoi, cel pentru sf. Grigorie al Nyssei. Comparând cele trei manuscrise (Sinod I 143 + cele două de la Moscova) cu structura celorlalte două de la Biblioteca Academiei (141, 142), putem considera încă o dată că din ms sinod I 143 mai lipsește o singură omilie a Sf. Grigorie Teologul, a 16-a. *Despre tatăl său, care tăcea față de flagelul grindinii*; Despre textul *Tălcuirii lui Nichita din Heracleea la Cuvintele sf. Grigorie Teologul*, care încheie cele două culegeri de la Academie (141, 142), neregăsindu-se în cele două de la Moscova, putem socoti că nici în ms sinod I 143 nu exista.

puneri de pe pagini. Corpul manuscrisului a fost ajustat, la o nouă legare, în secolul al XIX-lea, când i s-au adăugat și filele cu textul ce lipsea.

Legătura este confecționată din piele maro cu tăblii de lemn, pe care s-au imprimat, la rece, numeroase motive vegetale stilizate.

Sbornic (Sf. Sinod I 145)

Al treilea manuscris despre care afirmăm că aparține lui Gavriil Uric este un **Sbornic** pentru lunile de vară, iunie-august (cota: Sf. Sinod I 145).

Manuscrisul se deschide cu al 12-lea Cuvânt, primele 11 lipsind, de unde putem deduce că el cuprindea texte de învățătură și vieți de sfinți și pentru alte luni, poate aprilie-mai-iunie. Vom reda, alături de numărul de ordine al omiliilor dat de noi și numerotarea originală, între paranteze.

24 iunie-29 august Cuvinte la Praznice împărătești și Sfinți mari

- (12) f. 1- 8v: 24 iunie, Al cuviosului părintelui nostru, Teodor Studitul, Cuvânt la Nașterea Sf. Ioan Botezătorul
- (13) f. 9- 15: În aceeași zi, al Sf. Atanasie cel Mare, arhiepiscopul Alexandriei, Cuvânt la Nașterea Înaintemergătorului și Botezătorului Ioan și despre Elisabeta și Născătoarea de Dumnezeu
- (14) f. 15- 25: În aceeași zi, Cuvânt de laudă la Nașterea Sf. Ioan Botezătorul
- (15) f. 26-49v: 25 iunie, Pătimirea Sfintei Cuv. Mucenițe Fevronia
- (16) f. 49v-68: 29 iunie, Pătimirea Sfinților, Slăviților, Verhovnicilor Apostoli Petru și Pavel
- (17) f. 68-73: Al celui între sfinți părintelui nostru Ioan Gură de Aur, arhiepiscopul Constantinopolului, Laudă la sfinții verhovnici Petru și Pavel (1)
- (18) f. 73- 81v: Al celui între sfinți părintelui nostru Ioan Gură de Aur, arhiepiscopul Constantinopolului, Laudă la sfinții verhovnici Petru și Pavel (2)
- (19) f. 82- 86v: În aceeași zi, Isihie preotul din Ierusalim, Cuvânt la Sf. Apostoli Petru și Pavel
- (20) f. 86v- 90: 30 iunie, Al celui între sfinți părintelui nostru Ioan Gură de Aur, arhiepiscopul Constantinopolului, Cuvânt de laudă la sfinții Petru, Ioan și Iacov
- (21) f. 90- 93: În aceeași zi, al celui între sfinți părintelui nostru Ioan Gură de Aur, arhiepiscopul Constantinopolului Cuvânt de laudă la cei 12 sfinți apostoli
- (22) f. 93- 165v: 5 iulie, Povestire despre viața, faptele și minunile cuviosului părintelui nostru Atanasie Atonitul
- (23) f. 166v- 195v: 8 iulie, Pătimirea sf. slăvitului marelui mucenic Procopie
- (24) f. 196- 269v: 9 iulie, Viața și petrecerea celui între sfinți părintelui nostru Teodor pustnicul, din marea lavră a părintelui nostru Sava, care a fost mai apoi, episcop al Edessei (filele 211-218, 270 albe, f. 271 completată în sec. 19);
- (25) f. 271- 278: Cuvântul lui Teodosie cel Mic, rostit la Sinodul Sfinților 200 de Părinți întruniți la Edessa, contra lui Nestorie ereticul

- (26) f. 278- 287: 17 iulie, Pătimirea sf. slăvitei, mării mucenițe Marina
- (27) f. 287- 312v: În aceeași zi, Al pururea pomenitului Grigorie Cipriotelul, patriarhul Constantinopolului, Cuvânt despre sf. slăvita, marea muceniță Marina
- (28) f. 313- 319: 20 iulie, Panegiric al Sf. Ioan Gură de Aur la Sf. Proroc Ilie
- (29) f. 319- 336v: 27 iulie, Pătimirea sf. slăvitului, marelui mucenic Panteleimon
- (30) f. 337- 344: 2 august, Aducerea moaștelor sfântului, slăvitului, întâiului mucenic și Arhidiacon Ștefan
- (31) f. 344- 363: 6 august, Cuvânt al cuviosului părintelui nostru Ioan Damaschinul prezbiterul la Sfânta Schimbare la Față a Domnului, Dumnezeuului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos
- (32) f. 363- 375: Al smeritului Anastasie, cel din Sfântul Munte Sinai, Cuvânt la Sfânta Schimbare la Față a Domnului, Dumnezeuului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos pe Tabor
- (33) f. 375- 380v: La aceeași (sărbătoare), Cuvânt al Sf. Chiril, arhiepiscopul Alexandriei la Sfânta Schimbare la Față a Domnului, Dumnezeuului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos
- (34) f. 381- 398v: Cuvânt al Sf. Andrei Criteanul la Sfânta Schimbare la Față a Domnului, Dumnezeuului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos
- (35) f. 399- 411v: 15 august, Cuvânt al sf. Andrei Criteanul Ierusalimiteanul, la Preaslăvita Adormire a Preaslăvitei Stăpânei noastre, Născătoarea de Dumnezeu și pururea Fecioară Maria (1)
- (36) f. 411v- 429: În aceeași zi, Cuvânt al sf. Andrei Criteanul Ierusalimiteanul la Preaslăvita Adormire a Preaslăvitei Stăpânei noastre, Născătoarea de Dumnezeu și pururea Fecioară Maria (2), fila 429 este completată în sec. 19
- (37) f. 430- 436v: Al Sf. Ioan Gură de Aur, arhiepiscopul Constantinopolului, noua Romă, Cuvântul XL la Taierea Capului Cinstiului Înaintemergător și Botezător Ioan
- (38) f. 436v- 442v: Al aceluiași, la aceeași zi
- (39) f. 442v- 449v: Al aceluiași, la aceeași zi
- Fila 450 a fost adăugată în sec. 19 și încheie omilia și manuscrisul.

S-a susținut pe bună dreptate, că aceste Sbornice³⁵ constituie prototipul Cazaniilor de mai târziu³⁶, care se vor imprima de către români și care, vor avea o circulație atât de diversă în spațiul românesc, de-o parte și de alta a Carpaților.

³⁵ În literatura ascețică de astăzi, cuvântul **Sbornic** definește tot o culegere de texte, însă toate cu privire la lucrarea minții și Rugăciunea lui Iisus. Această culegere a fost întocmită de egumenul Hariton de la mănăstirea Valaam, în 1936 și publicată ca atare și în limba română, abia după 1989; Sbornicul acesta a fost interzis de regimul comunist, dat fiindcă trata mistica. El a circulat în variantă dactilografiată printre membrii Rugului Aprins de la Mănăstirea Antim, atât înainte de 1950, cât și după aceea.

³⁶ V. PELIN, *Catalogul...*, p. 280.

Găsim și aici, ca și în Miscelaneul anterior, aceleași indicații marginale precum și formula de binecuvântare pentru a citi.

Titlurile, inițialele și notele de margine sunt scrise cu roșu. Și aici, dimensiunea blocului de text cu 26 de rânduri pe pagină variază, de la 9,5 cm X 16 cm, la 8 cm X 16 cm, spre finalul volumului (f.399- 449). De asemenea, așezarea atipică a textului în pagină (f. 164v, 165-166, 193v, 194r, 195, 309-312, 335v-336r, 395v-398r) foto este foarte întâlnită în acest manuscris. File întregi, cu câteva cuvinte pe pagină dau impresia că autorul, copistul le-a presărat cu zgârcenie, dând paginii luminozitate, aspect de text aerisit, fără să gândească vreun fel de economie de hârtie. Este exclusă posibilitatea ca spațiul lăsat liber să fi fost destinat unei completări ulterioare cu miniaturi. Filigranele sunt tipice mărcilor de hârtie din prima jumătate a secolului al XV-lea; ele conțin: *inorogul ridicat în două picioare* de exemplu la f. 348, 349 etc. (Briquet nr. 9964) și lira la f. 35, 37, 38, 40 etc. (Briquet nr.

Nu se cunoșteau până acum, în România, volume întregi, cu scriere cursivă, ieșite din mâna lui Uric.

Cele trei noi lucrări de la Biblioteca Sinodului, aparținând strădaniilor cărturărești ale lui Uric, confirmă faptul că el nu a fost un impersonal copist de texte, ci un adevărat spirit enciclopedic care a cunoscut în profunzime bogata literatură bizantină și slavă deopotrivă, transpunând texte din slava sârbă în cea medio-bulgară, fiind la curent și transcriind cele mai importante lucrări din literatura ortodoxă, fără a neglija cele mai recente texte originale din literatura română, bulgară și sârbă.

Mărturie în această direcție, stă și cuvântul al 16-lea (27), *Despre sfânta Marina* din ms. Sinod I 145 f. 287- 312v, aparținând lui Grigorie al II-lea Cipriotul, patriarhul Constantinopolului (1283-1289), piesă pe care nu putea să o culeagă decât din Constantinopol sau Muntele Athos, și pe care nu am identificat-o în alte manuscrise slave din colecții din România. În aceeași situație este și cuvântul pentru *Teodor pustnicul, care a fost mai apoi, episcop al Edessei*. Prezența a patru omilii exegetice la *Schimbarea la Față a Mântuitorului*, poate fi pusă în relație cu influența interesului generat de curentul isihast pentru lumina taborică și experiența ei. În alte manuscrise există peste zece omilii, în același volum, la această sărbătoare. De altminteri, isihasmul este mișcarea regeneratoare a spiritualității și culturii ortodoxe, de după secolul al XIV-lea, cu puternice reverberații în Țările Române. Bogăția de autori bizantini din manuscrisele lui Uric reflectă o strânsă legătură cu zona monahală ortodoxă bizantină, păstrătoare fidelă a tradiției manuscrise patristice. Este atestat un flux bogat de monahi care circulau între Țările Române, în special Moldova, și mănăstiri slavofone, din Athos, precum Zografu, Xenofont, Filotheu, Hilandar etc. Acolo, ei traduceau textele din greacă în slavonă, le copiau și le aduceau cu ei la mănăstirea de metanie, în țară. Deși în limba slavă, manuscrisele de la noi, în majoritatea lor, au fost scrise de români și pentru români. Numeroasele obști monahale de la noi,

domnitorii și boierii evlavioși, comandau copiștilor lucrările mântuitoare. Așa se și explică numărul mare de manuscrise păstrate în colecțiile românești. Două însemnări din 1559 și 1572 făcute de un ieromonah *Ioan de la (H)Umor*, pe două manuscrise slave³⁷, cu opere bizantine, indică faptul că au fost copiate la mănăstirea athonită Zografu. Influența covârșitoare a literaturii bizantine prin filieră athonită, asupra trăirii și preocupărilor intelectuale din mănăstirile noastre, s-a exprimat în frecvența traducerii și transcrierii operelor Sfinților Părinți și scriitori bisericești bizantini mai noi. Chiar dacă limba utilizată era slava în redacții diferite, aceste manuscrise nu au venit de la sud de Dunăre cu copiști cu tot, ci au fost copiate în majoritatea lor de către români, în țară sau la Athos. Acum, tematica diversă a operei monahului nemțean se îmbogățește cu titluri și piese literare noi, confirmând, din nou, capacitatea sa intelectuală deosebită. În Biblioteca Sinodului mai există și alte volume de omilii (Sbornice), care vor fi publicate curând, contemporane lui Gavriil Uric, cu un conținut foarte asemănător Sbornicelor sale din 1439 (BAR 164) și 1441 (BAR 165), sărace, totuși în texte cu autori slavi. A fost arătată mai recent, posibilitatea ca Uric să se fi inspirat pentru Sbornicele sale de redacție sârbă, din manuscrise provenite de la mănăstirea athonită, Xenofont³⁸. Susținem această idee, întrucât și volumele de la Biblioteca Sinodului au multe piese comune cu cel puțin două manuscrise de la mănăstirea amintită dar în redacție medio-bulgară, arareori sârbă³⁹. Din ms. Sinod I 143-parte a 2-a, (*Cuvântări*, sf. Grigorie Teologul), textele nr. 1-4 se regăsesc în BAR 156; din ms. Sinod I 145, textele nr.: 1, 2, 5, 6, 7, 10, 12, 17 sunt în BAR 153, iar 5, 6, 7, 10 în BAR 156). Similitudini sunt și cu manuscrise redactate la noi, de exemplu ms. Sinod I 145 cu: BAR 152 (textele nr. 2, 10, 21), BAR 305 (textele nr. 1, 2, 5, 6, 10, 19-21), ms. 1880 Dragomirna (textele nr. 1, 2, 3, 7, 17-25) etc.

Deși manuscrisele lui Uric sunt în general, dedicate uzului curent, ele nu sunt lipsite de eleganță și diversitate artistică. Letrinele și titlurile roșii dau vioiciune textului și însăși scrierea, fie ea semiuncială, ori cursivă, este elegantă, îngrijită, purtând amprenta inconfundabilă a ostenitorului.

Ar fi de dorit să se alcătuiască un repertoriu al manuscriselor slave și slavo-române de pe teritoriul României, sau ca, măcar fiecare deținător să întocmească un catalog al exemplarelor din colecția sa⁴⁰. Din nefericire, trebuie să semnalăm numărul, alarmant de mic, de slaviști, apoi interesul din ce în ce mai scăzut al autorităților pentru istoria literaturii și a cărții, cât și numărul redus de

³⁷ Biblioteca Sf. Sinod, Ms. slav I 151 (sunt de fapt două corpusuri colaționate ulterior).

³⁸ V. PELIN, *Catalogul...*, p. 281.

³⁹ Manuscrisele din BAR 153, 156 au fost redactate la Mănăstirea Xenofont din Muntele Athos.

⁴⁰ Înregistrarea, crearea unei evidențe descriptive și publicarea manuscriselor slave și slavo-române a fost demarată încă din secolul al XIX-lea de Al. Odobescu, episcopul Melchisedec Ștefănescu, B.P. Hașdeu și continuată de I. Bogdan, A.I. Iațimirski, Gr. Tocilescu, Emil Turdeanu, I. Iufu, Elena Lința, Lucia Djamo-Diaconiță, Dalila Aramă, I. Radu Mircea, R. Constantinescu, Valentina Pelin, Zamfira Mihail etc.

cercetători interesați de tezaurul de manuscrise care constituie, de fapt, substanța identității noastre⁴¹.

Summary: New Manuscripts Written by the monk Gavriil Uric from the Neamt Monastery

In the collections of the Holy Synod Library in Bucharest, there have recently been discovered two manuscripts from the XVth century, written by the hand of the great Romanian artist the monk Gavriil Uric from the Neamț monastery. The two manuscripts contain literary pieces by very well known byzantine authors: the saints John of Damascus, Gregory the Theologian, Theodor the Studite and others. The manuscripts are copied with cursive characters in the medio-Bulgarian language, conceived by the Slavonic School at the Studion monastery in Constantinople, which had strong ties with the Romanian Countries. The two manuscripts enrich the repertoire of works copied by Gavriil Uric, enlarging the list of the 20 manuscripts known so far, copied by Gavriil Uric: 12 are in Romania, 7 in Russia, 1 in Ukraine, 1 in Moldova, 1 in England. The content of the two volumes that were recently discovered shows the fact that Romanian monks knew the works of more recent byzantine authors, like for example the patriarch of Constantinople Gregory of Cyprus.

⁴¹ Aduc mulțumiri calde doamnei prof. dr. Zamfira Mihail pentru unele deslușiri asupra textului slav și doamnei dr. Vera Podkovyrova, șefa secției de manuscrise de la Biblioteca Academiei de Științe din Sankt-Petersburg, pentru facilitarea accesului la manuscrisele românești pe care le are în custodie.